

Danutė Tarvydaitė

KELI STILISTINIAI MAŽMOŽIAI

Iš Dominyko Urbo vertimų rankraščių

Vertimas yra kūryba, reikalaujanti iš vertėjo subtilaus kalbos jausmo, stilistinių įgūdžių, meistriškumo. Pasak rašytojo K. Paustovskio, proza, pasiekusi tobulybę, iš esmės tampanti tikrąja poezija, tačiau, išverstą į kitą kalbą, neretai lyg nustojanti savo originalumo ir grožio. Todėl ir triūsia vertėjas, ieško žodžio, frazės, taisyso, kad nors bent kiek priartėtų prie originalo, perteiktų nepakartojamą kūrinio dvasią.

Prieš daugelį metų teko žvilgtelėti į mūsų žymaus vertėjo ir redaktoriaus Dominyko Urbo redaguotus Čechovo 1960—1961 m. lietuviško vertimo rankraščius. Čechovo kūrinių kalba labai tiksli, todėl nelengvai verčiamą į kitą kalbą. Smalsiai žvelgiau į vertimo ir redagavimo meistro Urbo taisymsus. Manė stačiai apstulbino redaktoriaus atidumas, akylumas, rodos, menkų menkiausioms smulkmenoms, netikslumams. Dominykui Urbui nėra smulkmenų — viskas, net ir stiliaus mažmožiai, tikslinami, gludinami, kol pagaliau pavyksta priartėti prie rašytojo žodžio magijos lietuvių kalba.

Keletą tų stilistinių mažmožių, taisyčių Urbo, esu pasižymėjusi ir išsaugojusi, nes man tai buvo nepamirštamose redagavimo pamokos.

Štai Čechovo apsakyme „Albiono duktė“ vienas veikėjas klausia:

— *Господа дома?*

— *Никак нет-с. Барыня с детьми в гости поехали, а барин с [...] гувернанткой рыбу ловят-с. С самого утра-с.*

Sunkiausia vertėjui A. Pakalniui buvo perteikti tą rusų kalbos specifiką — garšą s. Neradęs atitikmens, jis verčia:

— *Ponai namie?*

— *Visai nėra-s. Ponia su vaikais į svečius išvažiavo, o ponas su [...] guvernante žvejoja-s. Nuo pat ryto-s.*

Lietuviai taip nesako, todėl verstajame tekste garsas s neinformatyvus, nenatūralus. Redaktorius taip nepalieka, taiso:

— *Ponai namie?*

— *Tai ne, pons. Ponia su vaikais į svečius išvažiavo, o ponas su [...] guvernante žvejoja, pons. Nuo pat ryto, pons.*

Redaktorius kadaise paplitusią rusų kalbos ypatybę perteikia gana vykusiai — tarmiška lytimi *pons*. Natūraliau, gyviau, tiksliau!

Ten, kur A. Čechovo pasakyta: *В пятницу на масляной все отправились есть блины к Алексею Ивановичу Козулину* («Торжество победителя»), vertėjos S. Matulienės išversta: *Užgavėnių penktadieny visi nuvyko valgyti blynų pas Aleksejų Ivanovičų Kozuliną.*

Išversta, rodos, tiksliai, tačiau redaktoriaus pataisyta: *Užgavų savaitės penktadienį visi nutraukė valgyti blynų pas Aleksejų Ivanovičų Kozuliną* („Nugalėtojo triumfas“).

Pasakymas *užgavėnių penktadieny* taisomas į *užgavų savaitės penktadienį*, veiksmazodis *nuvyko* — į *nutraukė*. Kodėl? Redaktoriaus neutralius, knygiškesnius pasakymus keičia frazė, žodžių, artimesnių šnekamosios kalbos intonacijoms — taip skaitytojas geriau nuteikiamas klausytis apsakymo veikėjo pasakojimo.

Kitoje to paties apsakymo vietoje Čechovas rašo: *Пошел и я с намишей*, o vertėja išvertė: *Nuėjau ir aš su tėveliu.*

Sakinys išverstas gana tiksliai, bet redaktoriaus vėl taisoma: *Nuėjau ir aš su tėtušiu.* Taip, *tėtušis* iš tikrųjų labiau dera apsakymo veikėjo kalbai negu maloninis *tėvelis*.

Įdomu prisiminti 1933 m. Čechovo lietuvišką vertimą. Tekstė vertėjas Stasys Dabušis net per daug piktnaudžiauja žodžio spalva. Jo vertimė neutralūs, paprasti žodžiai verčiami pernelyg spalvingais atitikmenimis. Sofija Ciurlionienė 1933 m. „Gimtojoje kalboje“ recenzavo vertimą ir neigiamai vertino Čechovo prozos gražinimą. Ji teigė, kad vertime „paprastas žodis“ [...] *воиру* išverčiamas *išisauti, įrioglinti, įkabaldoti* [...], ten, kur [...] geriausiai tiktų žodis *sėdėti*, išverčiama *tupėti, riogsoti, murksoti* [...], ten, kur originalė pasakyta: — *Вы, разве вы женились?* — išversta: — *Tu, argi tu jau apsikorei?*“. Visi šie žodžiai *išisauti, įrioglinti, įkabaldoti, riogsoti, murksoti, apsikarti* geri ten, kur siekiama menkinamojo atspalvio.

Ir 1960—1961 m. lietuviško vertimo rankraščiuose pastebime panašių netikslumų. Redaktorius Urbas, ypač jautrus individualiajam rašytojo stiliumi, tokių netikslumų bemat pastebi ir taiso. Čechovo sakiny: *А дочка у меня такие красавицы, что [...] даже князья и графы заглядываются и вздыхают*, — vertėjo pėrteikiamas: *O mano dukterys tokios gražuolės, kad [...] net kunigaikščiai ir grafai įsižiopso ir dūsauja* („Nugalėtojo triumfas“).

Rusų kalbos veiksmazodį *засматриваться* vertėjas pėrteikia ryškaus mekinamojo atspalvio žodžiu *įsižiopsoti*, bet redaktoriaus pataisomas į *žiūri neatsižiūri*, ir taip pataisytas sakiny atitinka originalą: *O mano dukterys tokios gražuolės, jog net [...] kunigaikščiai ir grafai žiūri neatsižiūri ir dūsauja*. Juk pasakotojui tie grafai ir kunigaikščiai labai svarbūs, todėl ir mekinamasis veiksmazodis *įsižiopsoti* pasakotojo lūpose čia nedera. Antrasis variantas pėrteikia veikėjo pritarimą, pasididžiavimą, pasitenkinimą.

Būna atvejų, kai neutraliam originalo žodžiui vertėjas ir parenka panašų atitikmenį, bet redaktorius, įausdamas viso apsakymo tonaciją, žiūrėk, randa spalvingesnį žodį. Štai Čechovo pasakymą: *Вчера [...] преосвященный служил, а я не поехал, здесь просидел вот с этой [...] чертовой* vertėjas tiksliai pažodžiui išvertė: *Vakar [...] archierejus pamaldas laikė, o aš nenuvažiavau, čia va [...] su šita ragana prasėdėjau* („Albiono duktė“). Veiksmazodis *просидел* lietuviškai verčiamas *prasėdėjau*, tačiau redaktoriaus parinko vaizdingesnį atitikmenį: *čia va [...] su šita ragana prakiurksojau*. Menkinamojo atspalvio žodis *prakiurksoti* vertimė labiau tinka, nes vaizdžiau nusako veikėjo siurzusią nuotaiką ir nepasitenkinimą.

Ar čia cituojami redaktoriaus taisymai — tik stiliaus mažmožiai? Manau, ne. Tai didelio kalbos mokovo redagavimo pamokos. Dominykas Urbas savo darbą labai kukliai vadina amatu. Tiesa, nelengvū amatu. Kukliai sakoma! Tai ne amatas, — tai jau menas. Kalbos menas, kurio Urbas mokėsi visą gyvenimą iš paprastų žmonių, kaip pats prisipažįsta, iš statytojų, dailidžių, mūrinių, stogadangių, grioviakasių, akmenų skaldytojų... Pasak jo, „tai vis žmonės praprusę, matę pasaulio, nemažai žiną. Reikėjo tik pasiklausti — kas jų kalbos turtingumas, folkloro gausumas, sąmojo šmaikštumas!

Aš augau tarp tų žmonių, tai man buvo pirmoji — ir kažin ar ne pati svarbioji — li-tuanistikos mokyklą“ („Tarybų Lietuvos rašytojai“. V., 1977. P. 437). Tą patį šiandien mes, skaitydami Urbo vertimus, žvelgdami į jo redaguotas knygas, klausydamiesi kalbančio, galime tarti: kas kalbos turtingumas, vaizdumas, sąmojo šmaikštumas! Dominykas Urbas — lyg rūpestingiausias juvelyras gludina brangakmenį — žodį, kad jis švytėtų, skambėtų kuo natūraliau, kuo gražiau, kuo artimesnė originalui gaidā.